

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА:
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Прегилату примају све
поште у Србији и
иностраниству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Стеви М. Веселиновићу
проф. Богословије

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Кнежев Споменик бр. 9.

БРОЈ 15 ПР. ДИИ.

БРОЈ 15 ПР. ДИИ.

ИЗ „ЈЕСЕЊИХ НОЋИ“

Прелетео сам живот рано,
Срушени су моји нади,
А на пустом срцу само
Остадоше горки јади.

Буктиња се моја гаси
Што животне светли путе
А кроз ноћ се чују гласи
Страховите смрти круте.

Ах, тешко је у тој ноћи
И без вере и без нада,
Мрачни путе... куд ће поћи? —
Пустом око мене млада.

О, да ли ће звезда сјајна
Расут зраке с неба плава,
Да л' ће минут' ноћ очајна
Што ми живот помрачава.

Ил' ће олуј с голе гране
Сухи листак откинути,
Па кад му се следе ране
Под снегом ће починути

Д. Ј. Димитријевић.

СВЕКРВА

— СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА —

— Јанко М. Веселиновић —

НАСТАВАК

X

И ето тако угнезди се несрећа у овај мирни дом. Милица више ни жива ни мртва. На њеним уснама више не беше осмејка, па ако би се кад

и појавио, беше као оно у болесника што се смеши другом за љубав. Као уплашена кошута, она је сад зазирала од свега па и од своје сенке. Не знајући правог узрока, а слутећи да има нечега, због чега је бије она се сад правила мања од макова зрна. До тога дана она је у нечему показивала и своје воље, али од тада она је само ишла онамо куда јој је претом пружано и радила оно што јој је наређивано. Кад би се Пера од куд појавио, она би сва претрнула па стала као окамењена не макнувши се с места. Није се смела никоме потужити па њ својима, бојећи се да се што горе не изроди.

Ни Пери није било лакше на срцу. Она је хтела да врати себи ону детинску љубав Перину, хтела је да ту љубав нико с њом не дели. И сад, кад је то дочекала, тек сад виде да је изгубила и оно што је имала. Пера не само што јој се није вратио, него се са свим отргао. Бежао је од куће, а кад би се баш који пут и прикучио огњишту, и кад би му она пришла да га разговори и да се разговори с њим, он би, истина лагано, одгурнуо њену руку.

— Молим те, нано, прођи ме се!

— Ти си нешто болестан.

— Нисам.

— Хоћеш да једеш што год?

— Нећу.

— Је ли ти зима?

— Није.

— Хоћеш да легнеш? Ето сав дршћеш.

— Нећу.

— Ја видим да си се нешто на ме наљутио...

Он је тек пресече оком, па скочи са столице и викне:

— Е, ово је да Бог сачува!

Па као ветар дуње на поље.

Она клоне на столицу а сузе јој капљу у крило. Нешто тешко падне јој на душу па је дави као мора.

Доста пута по ваздуги дан преседи крај огњишта не мичући се. Милица ради по кући, а она не може да је погледа, тако јој је мрека.

„Због ње је све ово!“ — мисли она — „Она ми сву ову несрећу донесе у мој дом!... Гледај само како иде!... О, Боже! па што не бијеш громом! Зар ти можеш гледати да неко отрже дете од матере, па да никакво чудо не створиш!“...

Само јој ни једанпут не паде на ум да је и она крива. Она је сматрала да је у праву да убије сваког онога ко би се усудио да се такне њеног материнског права.

„Па шта сам ја кад њега немам? — Мртвац! А зар је то право? Ја сам рад његова добра сатаранила и своју снагу и своју младост. Ја сам се њега ради одрекла сваке радости. Јављали ми се толики људи, какви људи! Али сам ја одбила све, одрекла се свега блага и доброте па остала под овом кривињаром, била и човек и жена, и старији и млађи да њему ово одржим рачунајући, да ће ми Бог и он платити по моме добру и по заслуги. И сад, за љубав ове балавице, он да одгурне мене, своју мајку! И ја да је још волим, да је браним! Та живој би јој месо кидала!...

— Мајка, хоћеш ли да ручаш?

— Нећу! Ето ти па ждери ако си гладна!

Милица се поплашена тргне, па после ни речи.

Вечери су им биле још горе. Свима се тута око срца свије кад се сете како су пре кратког времена срећни били. А сад, седе и ћуте, или побегну одмах по вечери свако на своје легало, па се завуку у јазбине као мртваци.

— Бога ми, и на кући се познало Пери однемилио рад, па се ни чега не маша. По неколико пута мати га мора опоменути да дрва дотера, јер на дрвљанику немају ни цепке. Он ухвати волове, отера у шуму, па му тек падне на ум да се неко шуња око његова плота, и он као бесомучан остави сав посао па полети кући...

Ко шта ради он само вреба. У кући га нема по ваздан, али је непрестано око куће и вири иза сваког ћошка. Где га не сејеш ту ниче. Око му је вазда на оној страни где је Милица.

Сумњао је на свакога: на старијег, на млађег, на мушко на женско. Сваку реч коју није дочути могао тумачио је као издајничку. И тада га спонадну муке и бес, да цепа руво на себи, гризе своју сопствену руку и ваља се по земљи не гледећи је ли суво или влажно.

Просто се избезумио. О кући није више мислио, могла је ватром изгорети, он се не би машио да кап воде на пламен баци. Престали су они лепо разговори и договори с матером: шта ће се сутра радити. Кад би Нера повела реч о томе, он би оборио главу па ћутао, или би просто устао па изишао из куће.

А имање је — челебија. Ако га надгледаш, онда и напредује, заборавиш ли га, онда постаје пустош... Тако би и са његовим имањем. Ограде почеше посртати, туђа стока поче упадати у његове и његова у туђе њиве. Почеше размирице са суседима и кад се добро погледа, махом он крив, те је зато многу потрицу и платио.

Наста пролетња орба. Он је тражио спрежника, али како никоме није веровао, тако му и прође, није могао наћи никога.

— Перо рано, јеси нашао спрежника? — пита Нера.

— Нисам.

— Јеси звао Јакова?

— Он спрег'о с Игњатом.

— А Симу?

— Сима с Манојлом.

— Јеси звао чича Марка?

— Њему не треба.

— А Милана?

Он плану, пресече је оком као душманина па осече:

— Њега опет ја нећу!

— Па мораш кога наћи!

— Кад не могу...

— Па остаће ти не поорано...

— Шта би му ја — нек' остане! — рече он и слеже раменима.

Забрину се Нера. Оно и њу срце боли за својим јединцем, али опет, треба хлеба јести.

Мислила је мисли свакојаке, па кад јој ништа не поможе, она се диже до комшије Марка, коме се тако у неприликама обраћала за савет.

Нађе га код куће.

— Ја баш до тебе дођох.

— Којим добром?

— Бога ми, мој комшија, па да ви'ш није ни добро.

— А шта је?

— Је ли ти се јављао мој Пера ово дана?

— Јесте, звао ме да спрежемо. Али како мени, хвала Богу, не треба спрежник, а после...

И ту пресече и погледа је. Она устрепери али се савлада па запита:

— Шта, комшија?

— После, ково, Пера ти се нешто батало.

Ни оно дете ни дај Боже! Ја не знам шта му је, али знам да ово што ради не ваља! Немој ми замерити, али ја мислим да би њему требао старшина; ти си га много напустила!...

Нера оборила главу па ућута.

— Волим ти казати у очи него за леђима, ја нећу да спрегнем с њим. Ја не знам шта му би од једанпут! Јесенас онако момче — а сад? Да није што си га тако рано оженила?

Нера се дохвати за то питање

— Па може бити, комшија.

— Али онда би се с њоме много заносио, а овамо ја чујем, он је већ и туче?...

— Па... она знаш...

— Из добре је куће оно чељаде. Није она од те сорте... Него...

И ту се Марко загледа Нери дубоко у очи. Нера се сва стресе.

— Да ниси ти томе крива?

— Ја!?

— Јесте ти! Знам ја по овој мојој како ми хтеде Велимира са снахом закрвити, и да мене не би — оде моја кућа до ђавола!

— Али...

— А!... Сад видим шта је! Боји се све-крва да јој снаха сина не преотме. Одмах иди да намирш децу! Одмах, кажем ти, или ћеш са мном ратовати! А како би теби било да је ко тебе с покојним Иваном завадио? Знаш ли, да сам поп не бих те никад причестио, толико си згрешила! Уипропасти онаку кућу и онаку децу!...

Нера се није умела бранити. Њој као да Марко скиде неки повезач с очију, и она увиде, на једанпут увиде шта је учинила. Не рекавши ни збогом, она излете из куће.

— Пази добро! Немој горе урадити! — до викну јој Марко.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ХАЈНЕОВА

Као цветак чиста си,
Љубазна и лепа,
Ја те гледам, и туга
Срце моје цепа.

И осећам девојко,
У овоме часу:
Моје руке — обадве
На глави ти да су.

И ја Богу молим се:
Као што те сазда,
Чиста, лепа, љубазна
Да останеш вазда.

Београд.

Влад. Станимировић.

ЈЕЛЕНИН МУЖ

РОМАН

написао Ђовани Верга

(НАСТАВАК)

Дон Либорио скочи као бесан, стаде махати рукама по ваздуху, а штап му паде на земљу.

— Никада, дона Ана, никада!

— Шта хоћеш да кажеш том гадном речју!

узвикну дона Ана, па стаде и она махати рукама. — Зар хоћеш да ти се кћи не удаје? Јеси ли ти вечерас Хришћанин или ниси?

Залутивши му гневно врата пред носом, оде љутита у своју постељу. Међу тим њен муж, и не обазирјући се на њу, беше покрио лице рукама и седео је тако. Штап беше метнуо међу ноге, и ломећи прете тужно је гледао по соби, у којој је пре тако пријатне часове проводио. Ту је он са својим кћерима и дона Аном играо брискуле*). Једна је за то време решавала с Чезаром заго-нетке, докле је друга плела покрај рођака Роберта, који је намеравао да је узме. Размишљајући о томе дон Либорио се укочено загледа у Камилу и рече:

— Роберто је џентлмен!

Камила зачуђено усправи главу и гледаше неколико тренутака оца нерешена. Пошто није знала шта да му одговори, обори онет очи на своје плетиво.

— Роберто ми никад не би био направио такву комедију! настави дон Либорио. Није требао ни Чезаре да ми нанесе ту срамоту. Зар га нисам примио у своју кућу као сина? Зар га нисмо сви волели? Шта му је недостајало још? Требао је да чека да му то одобри његова породица, као твој рођак, годину дана, две године, десет година, ако друкчије није могло да буде.

— Шта ти ту приповедаш девојци? подвикну му жена из друге собе. Јеси ли ти полудео вечерас? Иди лези, биће боље, иначе ћеш сутра бити болестан.

— Нећу! одговори дон Либорио одлучно. Ја не марим да умрем.

Према њему на зиду, који је цео био прекрићен папирним оквирима с фотографијама пријатеља и познаника, висила је Чезарова слика, већа но друге, с укрупњеном крогном око врата, и с насмешеним љупким лицем. Дон Либорија је то смешеше вређало, али ипак није могао да с њега скине очију. Напоследку искали свој гнев. Он поче разговарати са сликом и пребацивати јој за позлађени оквирчић, који је Чезара истицао као краља међу осталим много скромнијим сликама. Раширених руку примљен је он у ту кућу, као какво одојче, као рођени син. Отац и мајка беху се већ навикли, кад год говоре о будућности Јелениној, да увек с њом спомињу и младог адвоката. А он им је тако вратио мило за драго! Си-ромах отац, коме се већ беше досадило да виче и прича, уздисао је само овда онда: Срамно! Срамно! као човек, коме ваде зуб.

— Камила! узвикну из постеље дона Ана, која од тог његовог јадања није могла ни ока да склопи. Твој ће отац бити сутра болестан. Зар не осећаш како је хладно? Реци му нека иде да спава.

Камила устаде, сави лепо конац у клупче, утврди га иглом и метну рад у једну котарицу;

*) Једна талијанска игра.

за тим, са свећом у руци изиде пред свог оца и погледа му мирно својим граорастим очима у лице. Дон Либорио је додуше и даље гуњао: — Нећу! пустите ме да пркием! али је опет пошао за ћерком у спаваћу собу, ударивши још једном штапом о под, пре но што га је на његово обично место иза врата оставио. Камила му ћутке спреми кошуљу и ноћну капу, положивши их на постељу, метну му папуче пред фотељу и пољуби га у руку. За тим пољуби и мајци руку, као и свако вече. па се окрену да иде, кад је отац поново загрли и поче јадиковати, како сад има само једну једину ћер, своју Камилу.

Она је оставила оцу на вољу, да се извуче, а за тим расплете косу, узме свећу и удали се тихо, затворивши за собом врата, да не би ушла мачка.

Јеленина постеља беше већ за ноћ распремљена. Она је стојала према њеној, у истој собици, по чијим су зидовима висили разни свеци. Камила узме вунени огртач и разастре га по Јелениној постељи, за тим зачешља косу, готово и не огледајући се у огледалу, које је стојало између двеју завеса на једном асталчићу, застртом провидним мусулином. Полако поче се она свлачити, гледајући у сестрину празну постељу; овда онда застала би у мислима и погледала своје бледе, мало мршаве руке.

Дон Либорио није се могао још никако одлучити да легне; шетао је непрестано тамо амо у кошуљи, с ноћном капом на глави и сваких пет минута турао је прете у бурмутицу. Његова жена је јецала под покривачем: — Ја осећам да сам божесна! Сутра ми зови лекара, ако Бога знаш!

Добри човек стаде крај своје жене, која га је испод покривача гледала. Грчевито јецање скупљало му је трбух тако, да се кићанка на памучној капи тужно тресла.

— Тај проклети деран упропастиће нас свију! рече он напоследку. За тим се мани у бурмутицу, да би потиснуо сузе.

— Дабогме да ће нас све упропастити, кад ти тако устајеш против здравља! Зар нисмо учинили све што се учинити могло? Ти дакле и не мариш за своју супругу и другу ћер, која ти остаје!...

Дон Либорио био је побеђен. Он се напоследку стаде свлачити, при сваком покрету болно машући главом и јадикуюћи. За тим бурмутицу тури под узглавље и хитно се стрпа под покриваче, непрестано хучући. Сад је лежао мирно, склопљених очију, нос у нос са женом, с ноћном капом на глави. Дона Ана надајући се, да је за то вече доста, угаши свећу.

Али после неколико тренутака муж уздахну:

— Где ли је сад она несрећница?

Дона Ана не одговори ништа. Мало после рече:

— Тај младић је зрео човек; положио је адвокатски испит и његова жена неће ни у чем оскудевати. — Наједили смо се само. — Али кад

видимо да је нашој кћери добро, моћи ћемо да се утешимо.

Дон Либорио, с главом уронилом у узглавље, и загрејан топлотом у постељи, могао је да протестује само једним тешким уздахом.

Његова жена настави:

— Видиш! Кад смо се већ нагутали једа, ја бих готово волела да је и Камила побегла.

— Роберто је центлмен! одговори Дон Либорио, отворивши уморне капке. Роберто ти не би никад направио такву комедију, па да је морао десет година да чека!

— Дабогме да нам не би учинио такву комедију, с тога што га нису унапредили у служби. Рада бих била да видим, шта би он радио, кад не би могао да издржава своју жену!

Дон Либорио је хтео да протестује, да нешто одговори, како не би изгледало да је побеђен. Али овог пута жена му запуши уста:

— Сад спавај, па ћемо разговарати сутра.

И постеља зашкрипи, кад му је окренула леђа.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

ПИСМА ИЗ ЗАГРЕБА

II

Плодови шовинизма.

Не онако, неко јко!

Домовина — ивек' Панка?

А Илирека — ивек' Србека? —

Еј да јко, свесдијко,

Свијк' авал сарца' глас'!

Антун Михаиловић: „Глас' оли чут'?"

(„Уранић" за год. 1837.)

Тако је пре шездесет и две године, у једном старом београдском алманаху, певао песних хрватске химне *Глеба наша domovino!* Половина века је прошла а ми, и Срби и Хрвати, не само да нисмо у томе погледу и један корак учинили напред, него смо, на жалост и на срамоту, још и назадовали. Време нас ничему новоме није научило, и оно добро што се знало заборавило се. Фаталност народа и људи која се котрљају у пропаст!

Један од наших одличних публициста рекао је једном приликом, да је такозвано српско-хрватско питање највећи политички парадокс који је икада постојао. И то колико је лепо толико је тачно казано. Јер, то племенско прогоњење и бесциљно супарништво није национална, етничка борба, то је нешто налик на средњевековне међусобице талијанских република, француских вазалија и малих немачких кнежевина. У њима у колико су стране биле слабије, у колико је било

мање разлога и смисла за крвљења, у толико су те борбе биле љубе и огорченије. Данас су и материјални услови живота и најобичнији здрав разум утрли сваку успомену на крваву и братоубилачку прошлост, и о тим борбама причају само пожутеле кронике. Али на жалост, тако нешто ми гледамо својим очима!

Данас се народи не групишу по религији; историја и филологија, археологија и палеографија, данас не решавају о националним споровима; прву реч данас воде реалне потребе, реални услови живота једнога народа. Мање јединице националне, у великој борби која се води, саме за се не могу опстати и напредовати, и оне, место борбе за оистанак, стварају удружења за оистанак. Из покрајинске анархије кристалисале су се велике државне агломерације; Саксонац и Баварац, Малорус и Великорус, Француз са Севера и Провансалац, Ломбарђанин и Калабресац данас су локална имена. И тако је морало бити; у томе је било питање *бити или не бити!*

Те тако просте и појамне истине ми мали, буцаклијски народићи никако не можемо да схватимо. Из исте материје од које би се на Западу направио један здрав и снажан народ, код нас се створило три или четири слаба народића претенциозна, нетрпљива, искључива, слепа према рођеним интересима. Борба коју воде међу собом то је апсурд који се једва може појмити, комедија исто толико жалосна колико и смешна. Последња сцена која се одиграла у Загребу, приликом прославе Змајеве, у томе погледу је врло карактеристична.

У овој ствари коју сам рођеним очима гледао, и о којој сам имао прилике да се разговорим „на лицу места“ и са самим Хрватима, мислим да могу рећи ако не целу истину, а оно бар мишљење које садржи један део истине.

Као што је познато, српска бирократија — ја хотимично не кажем Срби, српски народ — у Хрватској је стуб владе бана Хедерварија, и врши скоро ону исту улогу коју и хрватска бирократија у Босни и Херцеговини. Одмах ће се рећи, да је њих невоља отерала у владин табор. Србима је било много горе када је власт била у рукама чистих Хрвата; „бан пучанин“, песник Мажуравић, сурово је гонио Србе, и поред духовне дао и телесну слику једнога аге Ченгија. Но то је изговор да се остане у топлим чиновничким гњездима, да се утишка рођена савест, али да није тако, сведок је незадовољство народно избори за српски сабор у Карловцима, на којима су потпуно пропале те скутоноше владине, и незадовољство које је у круговима истински родољубиве младе интелигенције, саме омладине. Хрвати страдају од садашњег стања у Хрватској, исто онолико колико и маса тамошњег српског народа, и они бацају кривицу на Србе. Грешка је њихова у томе што су сами они допринели таквоме стању ствари, и што прекор може да падне само на српску бирократију и српску буржоазију у Загребу.

Када ствари тако стоје можда није било нај-

тактичније држати прославу у Загребу, или је требало изводити је бар са више такта и обзира. Претпоставите случај, да ми у Србији имамо румунски национални покрет, да наши Румуни приређују румунску националну свечаност у Београду и да на њу дођу Румуни из Румуније и Ердеља! Ми срећом нисмо шовинисти, али нам одиста не би било пријатно! Рећи ће се, али Срби и Хрвати су један народ, у Хрватској је једна трећина становништва чисто српска, Срби су ону земљу крвљу својом затапали и на својим је леђима подизали, они нису у туђини него у својој кући. Тако би требало да буде, жалосно је што се другаче мисли, али овде није реч о ономе што би требало да буде него ономе што сада јесте. И када је све тако, онда је била дужност људи који су спремали прославу да буду што тактичнији.

Уверавао ме је један млад Хрват, да је било могућности да и Хрвати узму учешћа у овој свечаности, шта више, да се обе завађене стране још и зближе, Хрвати воле Змаја. У сред оних скандала ни један хрватски лист није рекао рђаве речи о Змају, *Vienac* је донео једну песму и један чланак о њему, друштва и појединци су писмено и усмено честитали, на чему се Змај на прослави и захваљивао. У томе је једна врло лепа страна његове поезије, што је био добар Србин без трунке шовинизма — а то и јесте право родољубље. Он је чувао своје, али није туђе отимао. У ражагреној борби са Маџарима, он је лепо умео да одвоји званичну, бирократску Маџарску од народа маџарског, кога она исто тако дави као и српски народ, и Змај има само симпатичних речи за Маџаре; у најгорим тренуцима, када је кретенска реч *Нема Срба* била девиза болесних апостола Старчевићевих, он је проповедао слогу између оба дела нашега народа. Име Змајево у српско-хрватском питању значи један програм, програм слоге и заједничкога рада. Од прославе Змајеве, са нешто добре воље са обе стране, могла се направити једна величанствена манифестације братства. Место тога, шта је шовинизам учинио!

Половину греха сносе приређивачи, и то у толико више што су врло добро знали каквих лукака има међу Хрватима. Приређивачи су чинили низ грешака које нама овде, који смо на те ствари у стању трезвено да гледамо, могу изгледати ситне, али које тамо, у оној електричној атмосфери, значе читаве догађаје. Када су позивана хрватска друштва хотимично се избегавала реч: хрватски. Хрватском ђачком друштву „Звонимир“ послата је позивница са оваком чудовишном адресом: „славјанском опшчеству Звонимир!“ Прослава је била у згради „Хрватског Сокола“, а објављено је да ће бити у згради „Сокола“! На неколико дана пре прославе, писао је „Српски Глас“ ово: „Док ви причате о хрватском територију, који је и мртво слово и мртва ствар, ми ћемо Срби, живи и весели, скакати по њему и на њему ћемо славити најерпскије славе.“ *) Шта је то? То је нова ва-

*) Наведено у „Обзору“, број 144, од 26. априла.

риација песме „Нема Срба“, шовинизам, ординаран шовинизам!

Код једнога дела Хрвата те манитости су традиција, оне су духовни завештај њиховога пророка Антуна. За све време док смо били у Загребу, ми смо за њихове листове били *čirilaši*, *grčko-istočnjaci*, „Srbi“, Vlasi, и тако даље! Они су том приликом протествовали како у Загребу смеју излазити српски листови! Као хистеричне жене њих је све раздраживало: зашто је ћирилица на некојим зградама како смеју кроз варош ићи колица са натписом „Српска Штампарија“! Сама демонстрација је била једна саблазан. Образовани људи су се дотле срозали, да нападају слабе жене и да се пиљарички бацају јајима. Ако су мислили на кога да пљуну, пљунули су самима себи на лице. То је толико одвратно, да већ не личи ни на шта!

* * *

У Средњем Веку лекари су били једном великом препирком подељени у два непријатељска табора. Једни су тврдили да је антимон, дар небесни, лек од свију могућих болести, други су додавали да је то најстрашнији отров који је икада постојао. Свађало се и на катедри и на калдрми; на универзитетским диспутима долазило је до туче и до разбијених глава — све због тога да ли је антимон лековит! Лекар Еузеб Ренодо писао је књигу „Оправдан антимон“, у којој је одмах у почетку изјавио да неће врећати своје противнике, „ма да се, вели, с правом могу назвати највећим злочинцима и највећим убицима?“

Ах, антимонисти српски и хрватски, какав грех мичете себи на душу! Један исти народ, једнак и по језику, једнак и по потчињености, једнак и по беди, једнак и по незнању, поделили сте у два крвничка табора! Песница им за вратом, колена туђинско им на грудима, народни живот систематски се трује, неправда народна скоро потпуна а они се свађају око Звонимира и Душана! Упропаћен и српски и хрватски сељак оставља земљу коју му је дед крвљу а он знојем наталао, и за крухом емигрирају чак у Бразилију; у дубинама народним мрак, незнање, неписменост, а они се препиру о српској и хрватској „култури“! Спорта ради и спекулације ради, политичари се препиру ко је коме „покрао“ језик, а народ, муж загореки и паор еремски, вапије за лебом само на једном језику којим можда још неће дуго говорити!

* * *

Ма како јеретични изгледали ови редови, ја сам их написао са најдубљим уверењем да овако стање ствари води најпој заједничкој пропасти. У Хрватској маса народа почиње са здравим својим инстинктом осећати апсурдност такве борбе, у млађем нараштају и хрватском и српском постоји уверење да има само једно родољубље: заједнички рад на слободи и благостању овога измученога и растрзаног народа.

Јован Скерлић.

РАЗОРУЖАЊЕ

(НАСТАВАК)

Ратови велике револуције и прве империје:			
Код Жемана*) (1792)	10%	код Франц.,	22% код Аустр.
„ Требија	23	„	16 за савезнике
„ Харенга око	20	с обе стране	
„ Аустерлица	10	за Французе,	10 за савезнике
„ Јене	10	„	— „
„ Ауерштета	25½	„	— „
„ Ајлау	28	„	— „
„ Фридланда	20	„	— „
„ Асперна	30	„	27½ „ Аустриј.
„ Ваграма	11	„	16 „
„ Бородина	25	„	36 „ Русе
„ Лицена, Боцена и Деневица	15%	за обе стране	
„ Лајпцига	15	за Французе,	16 за савезнике
„ Ларотијера	10	„	6½ „
„ Етцаје	26	с обе стране	
„ Лаоне	22	за Французе,	8 „
„ Лињи	16	„	20 Прусе.

Ратови новог времена имали су ове губитке:			
Код Алме	14½%	за Русе,	6% за савезнике
„ Инкермана	30	„	20 „
„ Черне	14	„	— „
„ Маценте	9½	„ Аустријанце	6 „
„ Солферино	10	„	12 „
„ Садове	14	„	4 „ Прусе.
„ Верта	22	„ Французе	14 „
„ Спикерна	8	„	14 „
„ Впонвила	14	„	21 „
„ Седана	17	„	5 „

Кад пажљиво размотримо ове таблице, долазимо до убеђења, да проценти губитака у ратовима за време 2 столећа (1670—1870. г.) остају приближно једнаки. Они варирају од 3—30 од сто, у извесним епохама повећавају се (нпр. на крају рата Фридриха II или Наполеона I), после падају, али у опште остају на подједнакој висини. Међутим средства за уништавање људи усавршавају се за два века; не могу се сравнити Крупови топови, пушке иглењаче итд. са примитивним оружјем XVII века.

Но и ако се процент убијених и рањених неће увећавати а апсолутна цифра њихова порашће услед увећавања војске.

Велика штетност ратова, при садашњој индустријској организацији друштва не може такође да ен порасте. Садашњи индустријски механизам тако је компликован, преставља тако чудно спајање винтова, полуга и точкова, да застој ма и једнога дела, губитак ма и најмањег шрафа, неминуовно се рефлектује на свима осталим. У пређашње доба, при патријархалном начину произвођења, кад су становници сваке земље задовољавали бар своје најважније потребе својим рукама и својом грбачом, не посредни резултати рата — опустошавање, разоравање и др. — били су убиствени и пла-

*) Најкрвавија битка првог периода револуционе војске; остале су имале сразмерно мање губитака.

чевни, али он се бар није рефлектовао посредним последицама. Сад, при садашњој подели рада, при садашњој организацији производње, кад једна земља лиферије земљоделске производе, друга се обратила у фабрични округ, тако да се народи налазе у тесној зависности један од другог, — рат није опасан само због својих непосредних резултата, колико због поремећених међународних односа. Садашњи културни народи представљају једну целину, једну организацију у којој сваки члан врши своју одређену функцију; кад се наруши једна, страдаће и друге. Та то и јесте главна залога мира међу европским народима. Сви осећају да ће се рат, који се расламтео на једној тачки рефлектовати у хиљаду других тачака, у краковима, застоју, разоравању, банкротствима итд. С тога сви и претностављају „рђав мир, доброј свађи“, и ако нису за разоружање, они су за оружани мир. Гадна је то ствар, оружани мир, па ипак је боља по гунгула и битка од које ће да стисне цео цивилизовани свет.

Најпосле, сваки будући рат довешће још до жешће огорчености народа, него ли франко-пруски. У старо доба узајамне чарке биле су тако обично, хронично провођење времена, да нису изазивале никакво огорчење. Провинције, области, тако су често прелазиле из руке у руку да се због тога нису жалостили. Па и национално осећање било је мало развијено у то доба. Да не говоримо о средњем веку, по узмемо XV—XVI столеће и размотримо где је тамо немачка народност, где француска, где талијанска. Само Енглеска на својим острвима стајала је засебно и национално самосазнање пробудило се у ње већ у епоху Шекспира, с таквом снагом, да би могло поднети и за наше доба. Код осталих, пак, народа на копну оно се развијало тек у нашем веку и довело до издвајања и уједињења германске, руске, француске, италијанске и других народности. Изузетак чине само словенске расе у Аустрији и Турској, које су још и сада на ступњу средњевековних зађевица, као што у XII веку Бургундија и Француска нису могле да буду на чисто, да ли оне сачињавају једну народност или два разна непријатељска народа.

То издвајање народа довело је до рђавих последица, до шовинизма, националне фанаберије, али добре стране надмашују рђаве. Самостални народи, као самосталне личности, могу да поштују један другог и да признају узајамна права. И ако они подлегну кат кад фанаберији, то ипак ређе по дивљаци и људи у којих се не зна где се свршава туча и где почиње непријатељство.

Али та самосталност народа која служи као залог узајамног поштовања и сугласности чини те се јаче осећају понижења и увреде, које наноси победилац. Пример имамо пред очима: једва се може наћи у пређашњим вековима рат, који је иза себе оставио тако тежак, тако неизгладљив упечаток као франко-пруски.

IX

Последњи резултати рата. — Војска од четири милиона. — Економска историја садашње Европе. — Оружани мир и развиће народа.

До сад смо се дотicali само непосредних резултата ратова. И као што се види врло су озбиљни и довољно гадни; желети ту гадост ни у колико нема смисла. Уби-

јање, разоравање, узајамна мржња, можда би могла бити жељена само са гледишта специјалиста, техничара, коме је онит интересантан: како ће тамо један другог давити, на који начин, какву ће ту улогу играти Манлихеровске пушке итд. Али ми, разуме се, не гледамо на те ствари с гледишта аматерског.

Рат, припреме за рат, „оружани мир“ — рефлектују се на човечанству на други начин, у свако време, сад, јуче, данас, сутра, прекосутра, у потпуно мирно и спокојно време. Ми смо сви пригњављени бременом војних расхода, ми се сви грчимо под тим притиском. Европски народи у вечном положају Малбруга, који се спремао за рат и кога су само те припреме коштале као и сам рат. Народи се исцеђују на наоружање, државни дугови расту, буџети пуцају, европске државне управе ставиле су себи у задатак, да пошто по то себе упропасте; и неке, нпр. Италија изгледа да је већ близу остварења те цели. Државни дугови достижу у Француској 28 милијарда, у Аустрији 10 милијарда, у Русији 22 милијарде итд. Војени расходи (1890—1891. г.) престављали су се у Француској 927 милиона франака, у Русији преко милијарде франака, у Енглеској 738 милиона, у Италији 403 милиона, у Аустрији 401 милион, у Германији преко милијарде франака. Просечно на те вечите припреме за рат, троши се у Европи више од 3 петине државних прихода. И у каквој страшној прогресији расту ови трошкови! У 1875. години војни расходи шест главних европских држава износили су 2800,000,000 франака, у 1885. год. већ 3300,000,000, у 1890. години 4000,000,000, у 1892. г. пет милијарда. У наше време већ војска не стоји уз народе, по народи уз војску. Постоји француска војска и уз њу француски народ, германска војска и уз њу германски народ. Војска је кћи, а народ „њен најпокорнији отац и служитељ“, као што говори дворска будала у „Краљу Лиру“. Или боље рећи, та војска од четири милиона — јесте колосални оток на европском организму, који исисава све његове сокове; жива рана, која се шири из дана у дан и руши кожу, месо, кости, док не захвати и унутрашње органе. Она прождире Европу живу, као што су поткожни инсекти пождрили Сулу и Великог Прода. Сваке године расходи за наоружање расту, а и не може бити другаче, зато што у тој трци за најбољим наоружањем, увек по неки народ бива први; чим се то примети други убрзавају ход и прстижу први; овај опет са своје стране не жели да остане последњи итд. до бесконачности. Ма како да су богати садашњи народи, опет свако напрезање има своје границе, и, као што смо отиош приметили, пред неке, нпр. пред Италију, већ се појављује привиђење државног банкрота.

Но независно од штете, која се наноси благостању народа овим колосалним и непрестано растућим трошковима, независно од непривредног арчења времена, рада и снаге, независно од губитка четири милиона реденика, и одговарајућег броја коња, који би се могли употребити на ма какав користан рад, — независно од свега тога садашњи положај ствари представља још једну штетну страну. Он не даје могућности занимању унутрашњим реформама, а неопходност истих осећају подједнако сви. Ово је горе од свега осталог. Морална и материјална

снага народа толико је заузета приуговлавањем за рат, да им на унутрашња преобразовања не достаје ни снаге ни ерестава. Јер сваки народ може да развије само одређену количину енергије, рада, пажње, мишљења; ни глава, ни срце, ни руке не представљају неисцрпним извор рада; и ако су сви они, аго је и глава и срце и руке оптерећени једним радом, онда шта остаје за други?

Народу не остаје времена да мисли на унутрашње преображавање, ни да се тиме занима, нити има чиме да их изводи, јер сва слободна средства иду на припрему за рат.

Замислите само кад би се сва маса енергије и поваца, која се сад харчи на наоружање, утронила на унутрашње реформе, како би ми брзо коракинули напред.

Садашње стање европских народа ненормално је: то је јасно за сваког. Мало је речено ненормално, — то је нека фантазмогорија, сан на јави, кошмар. Културни народи заглавили су се између Сциле и Харидбе: међу просјаштво и богаство, перодицу и сувишну производњу. Перодица, застој и индустрија прете народу разорењем и ако доноси користи појединим индустријалцима, дајући им могућност, да продаду производе по добру цену; берибет, напреднута производња упропаштаје индустријалце, понижављујући цене, а то се ипак рефлектује на народу, „како коме ал кусоме увек преседа“...

Економска историја садашње Европе, своди се на непрестани прелазак од кризе ка благостању и обратно. Криза нема сад таквих последица као у средњем веку, нпр. кад су се за време перодице надували од глади, јели мишове и гуштерове и у крајњој нужди и човечије месо. Садашња производња опоравља се релативно лако од кризе и васпоставља благостање, али то благостање још се није довољно ни уврстило а већ се појављује привиђење сувишне производње и наступна опет криза.

Сакатост тога стања заоштрава се непрестано према томе, како се нове државе појављују на међународном нијансу. Пред нашим очима је никла на овај начин Америка, Аустралија, Индија, Аргентина; оне претрпавају свет житом, месом, вуном, — а свет брекће и жежи се: то је рад! упропаштење од сувишка богаства. Но то још није крај; садашња производња може се удвостручити, утростручити, учетворостручити. Крила су јој јака, лет безграничан, али она је прикована за земљу јаким ланцима, противуречностима садашњег капиталистичког уређења. И могућност остаје могућност: цивилизовани свет може да иде даље од сумњивог и несталног благостања, јер најмање увећавање производње изазива кризу, крахове, штрајкове код газдинства, прекидање рада у фабрикама итд. Да нема тога сумњивог благостања могло би се још и сад и при овакој садашњој висини културе заменити несумњивим богаством.

Али како да се изађе из тог страшног стања? Реформом унутарних и међународних односа у духу солидарности. Не треба да буде супротности интереса код предузимача и радника, не треба да буде супарништва ни међу појединим индустријалцима, ни међу народима.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Садржај: Из „Лесних ноћи“ (песма). — „Светков“ (наставак). — „Хајнеова“ (песма). — „Лесени муж“ (наставак). — „Друштвена хроника“. — „Разоружање“ (наставак). — „Књижевност“. — „Од администрације“.

КЊИЖЕВНОСТ

Питање о једној заоставштини.

„Искра“ (II. бр.) донела је слику Ђуре Јанковића, српског песника, и у истом броју једну белешку у којој уредништво наводи, како су извесни радови Ђурини разнети, покрадени, дати на читање на повраћени, једном речи — нема их. Дана се знају само њихова имена.

На крају те белешке има овај став:

„Рукопис од три песме: *Веров'о сам*, *Љубио сам*, *Над'о сам* се предао је (песник) своме сестрићу Арси Ј. Миленковићу, који је тај рукопис дао г. Сими Аврамовићу, кад је тражио да нешто пише о Ђури. Том приликом дао му је и рукопис превода драме *Вешти Јуда*“.

Пошто се недавно говорило о намери Срп. Књижевне Задруге да изда једну антологију наших старијих песника, питање о књижевној заоставштини пок. Јанковића не би требало да остане на овој белешци „Искриној“, а то у толико мање, што у тој антологији Ђура Јанковић не би заузео највећег места.

Његове радове не би требало да поједе помрчина, у толико мање, што се, ето, зна у кога су понајбоље његове песме. Г. Сима Аврамовић који, такође, пише стихове не би требао да понесе и тај грех на својој души, већ да оне три песме, као и поменути драму, ако их није већ употребио, врати, и то или ономе (г. Арси) од кога их је и узео, или Срп. Књижевној Задрузи. Ко туђе поштује, и други ће његово поштовати.

Ово неколико речи написао сам да се, као Ђурин знапац, одужим његовој успомени.

Л. Д.

Администрација „Звезде“ моли све своје дужнике, да дугујуће суме на име претплате до краја овога месеца што пре пошаљу, јер ће у противном случају бити принуђена, да од 1 јула т. г. обустави лист свакоме, који до тога дана не би свој дуг измирио.

У исто време моле се претплатници „Звезде“, којима рок претплате истиче крајем овога месеца, да претплату за наступајуће тромесечје што пре обнове.